

DIJALEKTOLOŠKE ZNAČAJKE GOVORA U SELIMA KOTLENICE I DUGOPOLJE

ZRINKA BANIĆ
Karlovačka 2
HR-21000 Split
zrinka.banic@gmail.com

UDK 81'28 (497.18)
Pregledni članak
Review paper
Primljeno/Received: 7.08.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 9.08.2013.

U ovom radu pokušat ću prikazat dio jezičnog mozaika dvaju sela koja se nalaze u neposrednom zaleđu Splita. To su Kotlenice i Dugopolje. Govor ovog područja pripada dalmatinskim novo štokavskim ikavskim govorima. Prikazat ću tipične značajke govora ovog kraja kroz jedan isječak transkribiranog zvučnog zapisa snimljenog u ljeto 2010. godine u Kotlenicama.

Jezik je nematerijalna baština koja na različitim razinama čuva mnoštvo informacija. U ovom radu pokušat ću prikazat dio jezičnog mozaika dvaju sela koja se nalaze u neposrednom zaleđu Splita. To su Kotlenice i Dugopolje. Danas ova sela uz Koprivno i Lisku pripadaju Općini Dugopolje, a i kroz povijest su bila međusobno tijesno povezana. Prvi pisani spomenici ih spominju od XIII. stoljeća, nalazila su se na zapadnoj granici slavne Poljičke republike, doživjela su značajan val doseljavanja u XVII. stoljeću sa područja današnje Hercegovine. Sela su smještena uz sjeverne padine Mosora (Zamosorje).

Govor ovog područja pripada dalmatinskim novo štokavskim ikavskim govorima. Zbog blizine i jakog utjecaja nekad čakavskog Splita te Poljičke republike za očekivati je da postoji određen udio značajki čakavskog narječja. Aktualna jezična istraživanja na ovom području provodi, između ostalih i jezikoslovka Ivana Kurtović Budja. Ona spominje za čakavske govore karakteristične adrijatizme za koje kaže: „(...) govori u zaleđu dalmatinskih planina nemaju ili ih imaju samo kao dubletne oblike što je odmah znak da se sustav pojedinoga govora raspada.“ Moja je pretpostavka da se dubletni oblici sve češće javljaju zbog snažnog utjecaja standardnog jezika te usljed modernog načina života. Ipak, prema stanju zatečenom na terenu, osim kazivača starije životne dobi, i mlađi kazivači čuvaju neke karakteristične oblike koje, doduše, koriste isključivo u međusobnoj komunikaciji.

U ovom radu prikazat ću tipične značajke govora ovog kraja kroz jedan isječak transkribiranog zvučnog zapisa snimljenog u ljeto 2010. godine u Kotlenicama. Primjeri iz tog isječka će biti objašnjeni, a kada postoji neka istaknuta i važna značajka govora, a ne nalazi se u datom tekstu, bit će također navedena iako je u isječku nema. Sve navedene primjere potvrdili su ili izrekli autohtoni govornici ovih sela.

Transkribirani zapis kazivačice dio je ovog rada i nalazi se na kraju kao zaseban prilog.

Glavne fonološke značajke govora dvaju sela u Zamosorju

Ispitanici se u Dugopolju i Kotlenicama koriste štokavskim narječjem, ikavskim govorom, a prema suglasničkom kriteriju pripadaju štakavskom (Lisac, 2009.)

Vokalizam

Glavno vokalno obilježje novoštokavskoga ikavskog dijalekta njegov je ikavski refleks jata, npr. *uvik, lipo, dica, svića*, zatim u toponimima: *Karbulove stine, Slipa peć, Svitla peć*.

Ikavski refleks, dakle, prevladava, ali nije bez iznimke pa čujemo rijetko i ekavski, primjerice u: *starešina*; osim u anketi: *testa 'cesta', koren (od kupusa), zanovetat'*.

Bilježimo prijelaz *ro* u *re* u riječi *grob-greb*, npr. *Bumbičeve grebine* ili u *'rebac, narest'*.

Česta je zamjena vokala: *Vladavića – Vladovića, Arambašići – Arambašići*.

Vokalne redukcije su u Dalmatinskoj zagori vrlo česte i nalazimo ih i ovdje. Reducira se *i*, primjerice: *al', razbol'lo*; nadalje: *Građen'ca, Crkov'na*.

Prijelaz prednjega nazala u *e*: *meso* ili u *a*: *jamiti*.

Šva je davalo *a* kao u primjerima iz literature: *dan*, *danas*, *san*. Šva (a može se pisati i *šwa*) je naziv za slabi poluglas koji se u različitim dijalektima i govorima različito reflektirao. U govoru koji opisujem *šwa* je dao očekivani glas, glas *a*.*

Stražnji nazal daje u npr. *put*.

Konsonantizam

Novoštokavski ikavski dijalekt ovdje ima i šćakavskih primjera npr. *kršćene*; van ankete: *Ma pušći me na miru.*, *šćap*. Zabilježen je također toponim *Šćenik*.

Fonem *h* izgubljen je ili rijedak, uglavnom prelazi u *v*, *j* i *k*. Primjeri su: *odma'*, *'rast* u značenju 'hrast', *'oću*, *'ajde*, *Sveti Mijovija*. Ni fonem *f* ne čuvaju stariji govornici nego ga supstuiraju sa *v*: *Vilip*, *Vrane*, *Vabljan*...

Nova jotacija nije dosljedno izvedena pa nije neobično čuti primjere *rodijak* i *netijak*.

Dočetno je *m* u nastavcima i u nepromjenjivim riječima prešlo u *n*, npr. *pekon*, *kapican*, *tizin*, *čašon*, *metnen*, *njiman*, *znan*; *vidin*, *Pod Koson*.

Kod prezenta glagola *moći* javljaju se dubletni oblici pa se istodobno koristi standardni *može* i *more*. Kod ovog potonjeg je *ž* prešlo u *r*.

Javlja se i protetsko *j*: *jopet*.

Dočetno *l* je u participima dalo *a*: *izija*, *odvrnija*.

---

* Za razliku od tih primjera, rezultat u nekim drugim govorima je *den* umjesto *dan*. Postoji na drugim mjestima primjer gdje *šva* ne daje *a*, npr. umjesto *daždenvjak*, govori se *diždenjak* ili *diždenjak*. U čakavskom dijalektu *šva* je također davalo *a*, iako ima odstupanja. Govor koji opisujem je blizak čakavštini, što sam već prije spominjala.

Tako se sjećam svoje pokojne bake, rođene 1907., koja je iz Dugopolja i govorila je za *uvijek* - *vajik*. U tom primjeru *vøvek*>*vajik* je *šva* vokaliziran. Iako je u slabu položaju, on nije izgubljen i dao je *a*. Međutim, ovo je primjer kako se govorilo prije nekoliko desetljeća, a nije stanje zatečeno u suvremeno doba na terenu.

Akcentuacija

Akcentuacija u ikavskim novoštokavskim govorima uglavnom je dosljedno novoštokavska. To znači da se javljaju četiri akcenta s distribucijom kao u standardnom jeziku. Može se čuti prenošenje naglaska na proklitiku, a za to nam kao izvrstan primjer mogu poslužiti mikrotoponimi. Naime, na pitanje: *Di je baba?* odgovara se *U zakući*. Pritom je *zakuća* vrt koji se nalazi uz kuću ili iza nje.

Deklinacija imenica u Dalmatinskoj zagori pretežno je novoštokavska, a to znači da ima i arhaičnijih deklinacijskih oblika: *sestron, sestran*.

Dosta je čest navezak –*zi: tizi, nji*.

Infinitivi su obično krnji, dakle: *raskuvat'*; *volit'*, *doć'*, *ić'*...

U tekstu se za živo pripovijedanje koristi historijski prezent: *Uzmeš lipo oni pinjur ..., dadeš volu od te pogače ...* Ostala glagolska vremena se koriste kao i kod drugih govornika istog narječja.

Leksik

Promatrajući leksik ovog isječka te, šire gledano, govor ovih sela, dade se zaključiti da se podudara sa onim što i drugi novoštokavci ikavci uglavnom imaju. Nalazimo mnogo turcizama: *komšiluk, đuvegija, đul, ječerma, zeru, zeman*, a ponegdje i mnogo romanizama: *manjkat, punat*; germanizama: *cigla, šina, škodit*, pa i mađarskih riječi: *cipela, čopor, gazda, kecelja, lopov, teret ...*

Poznati jezikoslovac dr. sc. Josip Lisac navodi riječ *kozle* kao onu koja je karakteristična za čakavsko-zapadnoštokavska područja, zatim *tovar, postole, uvanje* 'vjera'. Također, čakavci čuvaju *upotiti se* 'oznojiti se', nadalje nalazimo riječ *komaštre* koje je očuvano primjerice u Molisama. Kao i kod zapadnobosanskih šćakavaca, zapažamo karakteristične primjere kao: *ćaća, vajik, livoda, pemzija...*

Kao i u Šibeniku, i ovdje je velik broj ženskih nadimaka izvedenih od prezimena, a koji završavaju na –uša: *Rogošuša, Šulentuša, Trunuša, Čulinuša*. Javljaju se nadimci i sa drugim nastavcima: *Kuckinja, Konjskarka, Čuvinka...*

Zaključak

Govor Dugopolja i Kotlenica ne odstupa u većoj mjeri od stanja prikazanog u literaturi. Ako govorimo o odstupanjima, riječ je o manje korištenim oblicima koji su istisnuti iz svakodnevnog govora mlađe generacije ili se koriste rijetko. Zbog toga je važno iskoristiti prednosti moderne tehnologije koja nam omogućava snimanje govora. Snimku je moguće ponovno preslušati u skoroj budućnosti, ali je potrebno sada „uloviti“ govornike prije nego ta vrijedna riznica jezičnog blaga nestane.

Također, razlike koje možda postoje između govora u ova dva sela nisu došla do izražaja. Vjerujem da su razlike doista neznatne, a vjerojatno bi se iskristalizirale sustavnijim i temeljitijim anketama. Značajnije razlike valja, međutim, tražiti uspoređujući ova sela sa susjednim selima koja pripadaju slavnoj Poljičkoj republici. U ovom trenutku smatram potrebnim svim raspoloživim sredstvima evidentirati jezične posebnosti.

Prilog: Transkripcija audio zapisa

Anketirana Mara Vladović (rođena 1930. godine), zvučni zapis snimljen u ljeto 2010. u selu Kotlenice. Tema su božićni običaji i pogača:

„Na badnjak peče se pogača. Ali ona se pod pekon peče isto. Al' ne kvasa se. A moja bi mater uvik malo, jer bude malo mekja. Ali ako je bez onoga... (kvasa)... bez kvasca, i unda je triba dobro raskuvat', dobro. I ona se napiše. (Šta to znači da se napiše?)

Uzmeš lipo oni pinjur pa napiše se. I još bi mi od onoga, dica skupi od onoga, od žira kapice.

Pa unda sve s tin kapican pa sve... Unda lipo učini 'vako, mater bi učinila križ. I undak uzmi čašu pa na sri sride ubodi čašon. Unda ostani oni krug. Onda sa toga kruga

učini mali križić, unda otolen 'vako pa unda opet ovako i ovako križe učini. A mi sve s tizin.

Unda bi rekla: Ajde vi dica, dokle ja metnen peku sa tizin svin pa sve okolo nabadaj. Ona te križe učini s onizin, sa čašon, a mi sa tizin kapican pa sve ono učini one... To je na badnji dan se peče.

(I kako se zove to?)

Pogača. I ta ti pogača uvečer lipo iđe... Kad se sad blago sprati i undak ti lipo užeže se kandalorka svića i ondak ti lipo bukaru vina i tu pogaču i u čašu kršćene vode i od one rastovine, nemoj zeleno, nego one rastovine i lipo iđeš i škropiš. I poškropiš blago. I unda najprije dadeš volu od te pogače. I to bi on sam izija bi je odma, al moraš tvrdo je držat.

Starešina drži...

(Volu?)

Volu, najprije volu pa onda konju pa onda bi pomalo odvrnija i drugomu volu i kravi 'ko bi ima i onda bi zvonaru i daš vina da se napije iz bukare.

(A ko je zvonar?)

Ovan što nosi zvono. On nosi, on je starešina, nosi zvono. I ondak ti lipo ti, kad si, dadeš...

A šiljež bi se zvala sad ova što su lanjska, ona šilješka. To što bi se ostavilo. Onda bi davali njiman, pomalo svakom.

Da rekli bi, pokojna baba, da ne bi zaleđalo, to da se ne bi razbol'lo, šta ja znan kako bi bilo. I odvrni pa svakome pomalo daš te pogače. I lipo glavon.

Koje bi se napilo vina, koje ne bi. To iz bukare, a zvonaru ponajprije bi se dalo. Unda daš kojon ovci, kojon kozi... ne bi svaki red, 'ko bi doša.

(A šta je šiljež?)

To je šiljež, to su lanjska, janjci.“

Literatura

1. Kurtović Budja, Ivana, *Dugopoljski govor - jučer i danas*, u Knjizi sažetaka: *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije*, Zadar-Dugopolje, 2010.
2. Lisac, Josip, *Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta*, <http://www.ihjj.hr/rasprave29.html#> (28.11.2011.)
3. Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 1.*, Zagreb 2003.
4. Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 2*, Zagreb 2009.

Sekundarna literature

1. Miletić, Josip, *Fonološke i osnovne morfološke značajke govora Ražanca*, Čakavska rič, 2007.
2. Vranić, Silvana I Crnić, Mirjana, *Iz fonologije govora Mrkoplja*, Čakavska rič, 2008.
3. Bošnjak, Tomislava, *Gramatička i semantička kolebljivost dvosložnih imenica sa sufiksom –ež*, rasprave IHJJ 31 (2005)

DIALECTOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE SPEECH IN THE VILLAGES KOTLENICE AND DUGOPOLJE

(Summary)

In this paper I will try to show one part of the linguistic mosaic of two villages located in the immediate hinterland of Split. These villages are Kotlenice and Dugopolje. The speech of this area belongs to Dalmatian new štokavian and ikavian speeches. I will outline the typical characteristics of the speech of this area through one segment of transcribed soundtrack recorded in Kotlenice in summer 2010.